

VONDEL'S ROSKAM

DOOR

A. KLUYVER

MEDEDEELINGEN DER KONINKLIJKE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN, AFDEELING LETTERKUNDE
DEEL 53, SERIE A, N°. 13

AMSTERDAM — 1922

Bibliothèque Maison de l'Orient

150011

VONDEL'S ROSKAM

DOOR A. KLUYVER

In den eersten jaargang van *De Gids* staat Bakhuizen van den Brink's artikel over *Vondel met Roskam en Rommelpot*, en de vermaardheid die dat opstel lang heeft behouden, heeft zeker meegeholpen om althans de titels van die twee gedichten in een ruimen kring bekend te doen blijven. Maar in den *Roskam* waren ook enkele regels die men niet zoo licht vergat, doordat zij vaak werden aangehaald; vooral die verzen waarin de dichter zegt, dat hij de zoo nuttige kunst niet verstaat van te zwijgen wanneer hij onrecht ziet:

O kon ick oock die konst: maer wat op 's harten grond leyd
Dat weltme na de keel: ick word te stijf geparst,
En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de spon uytbarst.

Toen men in de tweede helft der 19de eeuw Vondel's leven en werken nauwkeuriger ging bestudeeren, bleek het dat de *Roskam* aanleiding gaf tot het stellen van vragen waaraan men vroeger niet zoo had gedacht, en die toch wel verdienden te worden beantwoord.

De heer Dr. P. Leendertz Jr. moet in de eerste plaats worden genoemd onder hen die hebben willen bepalen, wanneer en in welke omstandigheden de *Roskam* geschreven is: dit is van belang, indien men wil nagaan wat Vondel eigenlijk heeft bedoeld. Het gedicht is een lofrede op den overleden oud-burgemeester C. P. Hooft, wiens rechtschapenheid wordt gesteld tegenover de verdorvenheid van vele

zijner tijdgenooten; heeft Vondel daarbij bepaalde personen willen treffen met zijn beschuldiging zonder ze te noemen, en hebben bepaalde gebeurtenissen zijn toorn gaande gemaakt; of schreef hij niet onder den verschen indruk van een bepaald onrecht, en heeft hij misschien toegegeven aan de verleiding tot het maken van tegenstellingen, bij rhetorische dichters een welbekende eigenaardigheid?

In een artikel van 1916¹⁾ geeft de heer Leendertz op die vraag een zeer stellig antwoord: volgens hem zal de *Roskam* zijn geschreven tusschen 13 Maart en 28 Mei 1626, en is het lofdicht op Hooft te gelijk een heftige berisping van den beruchten Hugo Muys van Holy, die op 28 Mei 1626 overleed als lid van den Raad van State. Vroeger meende men, op gezag van Vondel's biograaf G. Brandt, dat de *Roskam* was uit 1630, doch reeds in zijn *Leven van Vondel*, van 1910, had de heer Leendertz te kennen gegeven, dat hij het werk op 1626 meende te moeten stellen. Hij noemt daar één van zijne argumenten: dit nl., dat iemand die een lofdicht maakte op *Palamedes*, den term *roskammen* gebruikt voor *hekelen*, *berispen*. *Palamedes* is uit het najaar van 1625, het lofdicht zal niet heel lang na de verschijning van het drama zijn geschreven, en dat het begrip *hekelen* hier door *roskammen* is aangeduid, zal men volgens hem daaruit mogen verklaren dat die lofdichter op den *Roskam* een toespeling wilde maken: deze moest dus reeds bekend zijn, en kan dan niet uit een later jaar zijn dan 1626.

Dit argument op zich zelf is dunkt mij niet van groote kracht, want zooals men thans kan zien in het *Nederlandsch Woordenboek*, was *roskammen* voor *uitschelden* in de 17de eeuw en later een gewone term, en evenzoo *roskam* voor *satire*. Het gebruik van die termen is zóó goed te begrijpen, dat ook Vondel's lofdichter er toe kan gekomen zijn zonder dat het stuk van Vondel zelf hem er op behoefde te brengen. Men zou, zoo men dit verkiest, even goed het omgekeerde

¹⁾ In *Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk.* XXXIV, 298 vlgg.

kunnen aannemen, nl. dat Vondel den titel van *Roskam* aan zijn gedicht gaf, doordat het lofdicht hem aan dien term herinnerde. Maar dit behoeft natuurlijk evenmin noodzakelijk te worden aangenomen, en van dit lofdicht moest men dus liever in het geheel geen gebruik willen maken. De heer Leendertz komt in zijn genoemd artikel dan ook met andere bewijzen.

Zijn onderzoekende aandacht is gevallen op een pamflet, dat is uitgegeven zonder jaartal, en zonder naam of woonplaats van den drukker, doch waarvan hij bewijst dat het in het najaar van 1625 moet zijn verschenen. De eerste twee woorden van den titel zijn nogal vreemd: *Telephi Citiparium*, en dit laatste woord is de vertaling van een Griekschen term dien men in het stuk zelf vindt, nl. *ἰκυτόκιον*. De heer Leendertz denkt terstond aan Telephos, den koning van Mysië, die door Achilles was gewond, en volgens een orakel alleen kon worden genezen door hem die de wond had geslagen. Met Telephos is hier, naar hij meent, het vaderland bedoeld, dat uit zijn ellendigen staat alleen kan worden gered door krachtige maatregelen van dezelfde regeering die eerst al te toegevend is geweest jegens slechte regenten; en hij voegt er bij: „deze titel is wel een merkwaardig voorbeeld, hoeveel kennis der oudheid men toen bij de lezers durfde veronderstellen”. Doch bij deze opvatting gelukt het hem m.i. niet, het gebruik van *ἰκυτόκιον* hier behoorlijk te verklaren. Immers *ἰκυτόκιον* is niet, zoals hij meent, „hetgeen snel, gemakkelijk gebaard wordt”, doch *ἰκυτόκιον*¹⁾, is een geneesmiddel dat de bevalling bespoedigt, „medicamentum partum accelerans”, zooals in het woordenboek van Stephanus wordt gezegd, waar ook verwezen wordt naar het artikel *Τήλεφος* bij Suidas. Deze beweert, dat er een grammaticus *Τήλεφος* is geweest,

¹⁾ De uitgevers van Aristophanes geven ophelderingen over dit woord in hunne aanteekeningen op *Thesm.* 504, waar het voorkomt:

ὁ δ' ἀνὴρ περιέρχεται ἰκυτόκι' ἰνοούμενος.

die o.a. een werk schreef in 10 boeken, genaamd Ὀκυτόκιον, bestaande uit lijsten van epitheta die op één en hetzelfde ding konden worden toegepast: dus een hulpmiddel bij het onderwijs in de rhetorica¹⁾; door dit boek te raadplegen konden de studenten des te spoediger de vruchten van hun geest ter wereld brengen: zóó immers zal men den titel wel mogen verklaren.

De titel van het pamflet *Telephi Citiparium* is blijkbaar aan den titel van dit geschrift ontleend, doch men zal er aan mogen twifelen, of het publiek zoo goed wist wat Suidas vermeldt. Dit was ook niet volstrekt noodig, want die eerste woorden worden gevolgd door deze opheldering: „abditā scelera Musii ab umbra in solem deducens”, waardoor de bedoeling duidelijk wordt. De wandaden van Muys van Holy moeten uit de duisternis aan het licht worden gebracht, en dit boek is daartoe een Ὀκυτόκιον, want door dit boek zal men ze ten spoedigste vernemen. Telephus is niet het vaderland, maar de auteur: hij is een Telephus, die evenals die oude grammaticus een Ὀκυτόκιον heeft geschreven, doch met een andere bedoeling; de zonderlinge titel was geschikt om de aandacht te trekken, ook van hen die hem niet begrepen.

Kan er een bijzondere aanleiding zijn geweest om juist in het najaar van 1625 zulk een pamflet te doen verschijnen? Ik zie in de brieven van Nicolaas van Reigersbergh aan de Groot, dat er in 1625 te Dordrecht een hevige twist was tusschen Muys van Holy, die in 1624 burgemeester was geworden, en Teresteyn, die in dat jaar als burgemeester was afgetreden. Die twee beschuldigten elkander van allerlei gemeene praktijken, vooral in geldzaken, en ieder had zijne aanhangers. Reigersbergh zegt: „Soo dit spel niet wert geasopieert, daer sullen vrende dyngen voor den dach commen. . .

¹⁾ Bij Suidas wordt de inhoud aldus opgegeven: ἔστι δὲ συναγωγή ἐπιθέτων εἰς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἄρμοζόντων, πρὸς ἔτοιμον εἰς πορίαν φράσεως.

De rechters sullen desen pot soucken te stolpen, wt vreesse datter meer wt volge: parva saepe scintilla magnum excitatur incendium" (24 Aug. 1625). Mij dunkt, men kan zich voorstellen, dat de partij van Teresteyn juist in dien tijd dat *ἑκκευτοκίον* heeft laten schrijven. Dat Vondel het pamflet toen of later heeft gelezen, is zeer mogelijk; zijn *Palamedes* wordt er in aangehaald, en daarin is, zooals Telephus beweert, Muys van Holy naar waarheid afgebeeld in de figuur van Ulysses. En hoe zou Vondel ook niet met graagte hebben kennis genomen van een stuk waarin de door hem gehate Muys van Holy werd afgemaakt, die een van de rechters over Oldenbarneveldt was geweest, en wiens nagedachtenis hij in 1630 nog in een andere satire heeft vervolgd ¹⁾? Ook de heer Leendertz is er van overtuigd, dat Vondel het stuk heeft gekend; ja, dat het hem de stof heeft gegeven voor allerlei regels van den *Roskam*.

Dit is wel mogelijk, maar het is dunkt mij niet zoo heel gemakkelijk te bewijzen, omdat Vondel wel bepaalde misbruiken noemt, maar noch bepaalde personen, noch bepaalde gelegenheden waarbij die misbruiken zijn gepleegd. Hij heeft het over oneerlijkheid in geldzaken waaraan regenten zich schuldig maken, een kwaad dat naar zijne voorstelling toen zeer ernstig was geworden. Men neemt geld aan van agenten van vreemde mogendheden, men laat zich betalen voor het verleenen van octrooien of bedieningen, men steelt uit publieke kassen. De heer Leendertz citeert uit het pamflet o.a. een zin waarin Muys wordt beschuldigd van met kwade praktijken zeker octrooi te hebben doen geven, en daarop slaan volgens hem de woorden van Vondel „(overdaad) neemt giften voor octroy". Dit geval van Muys moet nogal zeer bekend zijn geweest, want in den reeds aangehaalden brief van Reigersbergh staat: „Van Muis corruptien wert veel gesproocken;

¹⁾ In vs. 3—4 van *Medaellie voor de Gomariste Kettermeester en Inquisiteur te Dordrecht*.

bekent eenyge coppen silverwerck ende gelt van eenen Hallynck, swaiger van Teresteyn, te hebben genoten. De oorsaecke waerom het gegeven wiert was om een octroy van goudtraet te mogen maecken, hetwelk octroy daernaer subreptiff ende obreptiff is verclaert, daer Muys seer tegen was". Ik wil gaarne aannemen, dat Vondel hierop heeft gedoeld, maar een dergelijk kwaad is waarschijnlijk ook wel door anderen bedreven. Doch met den heer Leendertz wil ik de mogelijkheid stellen dat de hartstochtelijke Vondel, het pamflet tegen Muys gelezen hebbende, zijn gedicht niet schreef zonder te denken aan de punten waarop Muys werd beschuldigd, en dit is misschien inzonderheid het geval geweest in vs. 119—121: de woorden „onderkruypt de pachten"; „besteelt het land aen waere, aen sloopstuygh, en aen vrachten"; „neemt giften voor octroy: of maect den geldsack t'soeck" *kunnen* slaan op feiten waarvan de beschuldiging spreekt.

Maar soms gaat de heer Leendertz dunkt mij te ver. In het pamflet wordt gezegd, dat Muys van zijne ouders geen geld had geërfd en het evenmin had betrouwd in zijn twee huwelijken: toch voerde hij een grooten staat. Moet men nu inderdaad een toespeling zien op die overdreven verteringen in eenige regels bij Vondel, waarin deze het „costlijck mal" van die dagen berispt, iets waarin Huygens, op wien hij zich ook beroept, hem was voorgegaan, en dat als een algemeen misbruik werd beschouwd? Dat er te veel geld wordt besteed aan de ijdelheden der wereld is een zoo gewoon punt bij de moralisten, dat Vondel het hier niet had kunnen overslaan. Doch het is niet van zooveel belang, of men al dan niet in bepaalde regels eene herinnering aan het stuk tegen Muys wil aannemen; de hoofdzaak is, of men wel zal willen gelooven aan eenigen invloed daarvan. En nu trekt de heer Leendertz eene gewichtige conclusie uit vs. 166 van het gedicht. Vondel zegt, dat het goede voorbeeld van enkelen het kwaad niet heeft tegengehouden, neen:

Maer nu is 't Muysevreughd, de kat sit in de val.

Dit zal volgens den heer Leendertz beteekenen: „Muys en consorten spelen den baas Het is duidelijk (zoo zegt hij), dat deze laatste toespeling op Muys niet na diens dood kan geschreven zijn”. Daarmee heeft de criticus den tijd bepaald waarin de *Roskam* is gemaakt: Muys stierf op 28 Mei 1626, en wanneer, zooals de heer Leendertz waarschijnlijk acht, de „Muysevreughd” slaat op de benoeming van Muys in den Raad van State op 13 Maart van dat zelfde jaar, dan wordt het dus mogelijk den tijd der vervaardiging binnen de grenzen van twee maanden vast te stellen. Het pamflet van 1625 had moeten dienen om Muys van Holy onmogelijk te maken; maar dat gelukte niet, want hij klom hooger op, en Vondel moest, toen hij den *Roskam* schreef, tot zijn verdriet erkennen: „nu is 't Muysevreughd”, de ondeugd is niet gestraft; uit die erkenning begrijpt men den somberen toon van het gedicht. Tegelijk zal men hulde betuigen aan den criticus voor zijn treffenden inval; doch heeft hij daarmede de waarheid getroffen?

Vondel gebruikt hier een spreekwoord, waarvan het *Nederlandsch Woordenboek* nog een tweede voorbeeld geeft uit het laatst van dezelfde eeuw; het is uit de Journalen van Constantijn Huygens Jr. Simon van Halewijn, burgemeester van Dordrecht in 1686, werd in 1693 gevangen genomen als verdacht van ongeoorloofde verstandhouding met de Fransche regeering, dus met den vijand. Een man van dien stand zal natuurlijk niet zonder bescherming zijn geweest, en in de eerste plaats was de eer van Dordrecht bij die zaak betrokken. Huygens zegt in een aanteekening van Mei 1693, dat het Hof van Holland er niet verder mee kwam, doordat sommige raadsheeren, vrienden van Halewijn, hem begunstigten. Doch Huygens hoorde ook, dat in plaats van Halewijn een ander in de Staten-Generaal was gekozen, „daerdoor bleek dat de Stadt van Dort hem abandonneerde” (2,204). Elf dagen later teekent hij aan, dat Halewijn zich bij zijne verhooren zeer dwaas gedroeg en „groot peryckel liep”.

Zijne vijanden te Dordrecht konden, nu hij machteloos was geworden, gerust met hem spotten; en zoo had Huygens ook gehoord, „dat se te Dort een uythangh-bord (zeker een soort van spotprent) gemaect hadden, daer in stond een muysenval, daerin een kat sat, die muysen daer rontsomme dansende, en daeronder geschreven: Muys-vreught" (2, 209); hier is de toepassing van het spreekwoord al heel duidelijk, want hier zat inderdaad de kat in de val¹⁾.

In de plaats bij Vondel kan men in de woorden „de kat sit in de val" geen duidelijke beteekenis vinden, zooals ook de heer Leendertz toegeeft. Indien Vondel inderdaad heeft willen zeggen: „Muys is nu de baas", wie is dan bedoeld met de kat die de muizen niet meer kan opeten? Indien hier de onwaardige regenten worden gepersonifieerd door de muizen, zou dan de kat moeten aanduiden de rechtshapen regeering? Doch hoe zou men kunnen zeggen, dat die „in de val zat"? Het ontbrak haar toch niet aan middelen om te straffen, indien zij slechts wilde. Mij dunkt, het spreekwoord zal hier zijn te pas gebracht in zijne meest algemeene beteekenis: het is nu de verkeerde wereld; wie het niet verdient, is machtig. Misschien dat de gedachte aan Muys van Holy de gedachte aan het spreekwoord heeft begunstigd; maar uit het gebruik er van in deze plaats af te leiden, dat Muys toen nog *moet* hebben geleefd, dit gaat toch misschien te ver. Men zou het kunnen gelooven, indien het om andere redenen waarschijnlijk was, en dit zou moeten blijken uit andere plaatsen in het gedicht.

Zooals men weet, wordt er behalve de Burgemeester Hooft nog slechts één persoon met name in genoemd, nl. de Thesaurier-Generaal der Unie Joris de Bie, van wien het vaststaat dat hij in 1628 is overleden. Volgens de opvatting

¹⁾ De veroordeeling van S. van Halewijn had ook onaangename gevolgen voor zijn broeder C. Teresteyn van Halewijn, door wiens invloed Arend Muys van Holy vroeger uit de regeering van Dordrecht was geraakt (zie ook het Naschrift hierachter).

van den heer Leendertz moet hij dus nog geleefd hebben, toen de *Roskam* geschreven werd. Ambtshalve had de Bie zitting in den Raad van State ¹⁾, en in het pamflet tegen Muys wordt gezegd, dat het voor zulk een rechtschapen man een gruwel zou zijn in een college te moeten samenwerken met een schavuit als Muys, die toen in dien Raad wenschte te worden benoemd. Ook dit geeft een steun aan den uitleg van den heer Leendertz: het zal niet toevallig zijn, dat juist de Bie in het gedicht wordt vermeld; door het pamflet immers zal Vondel aan de Bie zijn herinnerd. Dat deze in de vervulling van zijn ambt zeer eerlijk en getrouw was, zegt Hooft in zijne *Historiën*, en diens getuigenis is nageschreven door Wagenaar en door Bilderdijk. De verklaring van Hooft in het 25ste Boek van zijn geschiedverhaal is uit later tijd dan die van het pamflet en van den *Roskam*, en misschien zonder eenig verband daarmede: het is mogelijk, dat die gunstige reputatie van de Bie zeer algemeen was verspreid. Hoe het zij, Vondel prijst zijne onbaatzuchtigheid, doch in termen waaruit men zou opmaken, dat hij toen overleden was. Het is in deze woorden:

Gelijck die Haeghsche Bie vereert is met dien lof,
 Dat sy noyt honigh soogh uyt ander lieden hof;
 Maer na haer eygen beemd, op onbesproke bloemen
 Om nectar vloogh, wiens geur oprechte tongen roemen.

De vergelijking met het insect was hier natuurlijk niet te vermijden. De heer Leendertz, die den *Roskam* stelt op 1626, moet die woorden verklaren in toepassing op iemand die nog leefde. Ik wil niet zeggen, dat dit onmogelijk is, al zal een onbevooroordeeld lezer eer denken aan een overledene. De praeterita *vloogh* en *soogh* moeten dan worden verklaard

¹⁾ Zie Fruin, in *Bijdr. en Meded. v. h. Hist. Gen.* XI, 401, en vgl. over de Bie ook een artikel van den heer F. W. Stapel, in *Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterkunde.* XXXV, 28 vlgg.

uit de consecutio temporum; *is vereerd* moet dan niet zijn een perfectum, d.i. een praesens, maar een aorist: „men gaf hem eens dezen lof, dat hij nooit iets oneerlijks deed”. Dit heeft men kunnen zeggen op een oogenblik in het verleden, zonder dat de persoon op het tegenwoordig oogenblik juist moet zijn gestorven. Maar om een levende te prijzen had de dichter toch allicht kunnen zeggen: „men heeft hem dezen lof gegeven, dat hij nooit iets oneerlijks doet”. En de twee verbale vormen waarop het aankomt, *soogh* en *vloogh*, staan geen van beide in het rijm: Vondel had zonder eenige moeite die verba in het praesens kunnen geven. Doch laat de heer Leendertz het recht hebben de woorden zoo te verklaren als hem voor zijne stelling het best past; laat ook het woord *verknochten* in een van de volgende verzen, waar nog eens van de Bie wordt gewag gemaakt, een praesens zijn, zooals de heer Leendertz wil, en wat formeel niet onmogelijk¹⁾ is, zooals hij bewijst.

Men kan nog meer toegeven, en wel iets waarop de heer Dr. P. Geyl het eerst de aandacht heeft gevestigd¹⁾. In 1626 was de toestand van het vaderland inderdaad niet gunstig, de laatste jaren van Maurits waren niet voorspoedig geweest, en in een gedicht uit dien tijd is een sombere toon wel te begrijpen. In 1628 en 1629 daarentegen kwamen er groote overwinningen: de veroveringen van Grol, van den Bosch, van de Zilvervloot brachten ook Vondel in eene gelukkige stemming, waaraan hij in welbekende gedichten uiting gaf: zou dan de *Roskam* in dien gelukkigen tijd kunnen zijn geschreven, en zal men den heer Leendertz niet willen toegeven, dat 1626 een beter jaartal is? Zal men dan maar niet genoeg nemen met zijne toch eenigszins gedwongen opvatting van de verzen over den Thesaurier-Generaal de Bie? Er zijn echter nog een paar verzen die voor den heer Leendertz wel hinderlijk zijn. Voor hem is de *Roskam* ten

¹⁾ In *Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk.* XXX, 308 vlgg.

deele een poëtische paraphrase van het pamflet tegen Muys, en in zooverre een satire op een bepaald, nog levend individu, al konden ook diens gelijken zich de berisping aantrekken; de dichter zou hebben geschreven als het ware met dat pamflet naast zich. Maar wat zegt Vondel aan het slot?

'k Heb, o doorluchtigh Hoofd der Hollandsche Poëten,
 Een kneppel onder een hoop hoenderen gesmeten;
 'k Heb wetens niemand in 't bysonder aengerand;
 Misschien wie 'k trof, tot nut van ons belegert land *enz.*

Hij verklaart dus uitdrukkelijk, dat hij niemand in het bijzonder heeft willen treffen, dat hij slechts in het algemeen heeft gesproken. De heer Leendertz meent, dat die regel „door de voorzichtigheid is ingegeven, om zich in geval van vervolging te kunnen dekken”. Muys was immers op dat oogenblik zeer machtig; en wat de dichter zeide was immers niet een absolute onwaarheid, want zijne satire was ook op anderen van toepassing. Zou Vondel zich zelf inderdaad met deze redeneering hebben gepaaid? En dat nog wel in een gedicht waarin hij van zich zelf verklaart, dat hij niet het talent bezit van te kunnen zwijgen wanneer hij slechtheid ziet? Ontbrak het hem anders aan moed om personen van invloed met zijne soms ruwe hekeldichten te vervolgen? Is hij niet juist om zijne onvoorzichtigheid bekend, en heeft een meer berekenend man als Hooft hem die niet verweten? Mij dunkt, de onderstelling die de heer Leendertz maken *moet*, geeft al te weinig eer aan Vondel's karakter.

Stel daarentegen, dat de *Roskam* is gedicht toen Muys van Holy reeds was overleden, dus na 1626, dan had het geen zin meer dien man nog te willen beschuldigen; maar indien Vondel door de lezing van het pamflet aan de wanbedrijven van dergelijke menschen is herinnerd, dan kon hij daarover uitweiden, en meteen naar waarheid verklaren, dat zijn stuk was gericht tegen eene klasse van personen, niet tegen één individu. Neemt men dit aan, dan kan men

er ook licht toe komen de verzen over de Bie te beschouwen als eene lofredede op iemand die reeds gestorven was: want daarop gelijken zij toch het meest ¹⁾. Maar zou hij zijne klacht over de verdorvenheid der Hollandsche maatschappij dan hebben gedicht in een tijd waarin het voorspoedige oorlogsbedrijf een algemeen optimisme moest teweegbrengen? Waarom niet? De talenten en het geluk van Frederik Hendrik waren iets geheel anders dan de praktijken in het burgerlijke leven. Bovendien, een dichter is niet een politieke kroniekschrijver, maar in de eerste plaats iemand van stemmingen, die hij uit wanneer hij daartoe een zekeren aandrang gevoelt. Hij is daarbij afhankelijk niet slechts van het leven om zich heen (waarvoor hij dikwijls ongevoelig blijft), maar ook van wat hij leest bij anderen, vooral in een classiek gestemden tijd, waarin de welgelukte navolging van beroemde voorbeelden de hoogste verdienste wordt geacht. Nu lette men op het begin van den *Roskam*:

Hoe kooft, doorluchte Drost, dat elck van Godsdienst roemt,
En onrecht en geweld met desen naem verbloemt?

Dit begin heeft een zekere gelijkenis met:

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors objecerit, illa
Contentus vivat *enz.*

Horatius richt zich met zijne vraag tot zijn beschermer Maecenas, Vondel stelt de zijne aan Hooft, voor hem een groot heer en tevens een begunstiger. En evenals de eerste satire van Horatius is ook deze van Vondel tegen de *avaritia*, een dankbaar onderwerp voor de welsprekendheid van alle tijden. Het antwoord op de vraag die Vondel stelt, had dunkt mij zeer kort kunnen zijn. „Hoe komt het — zegt hij — dat de menschen zich er op beroemen het goede

¹⁾ Dr. Geyl is in zijn bovengenoemd artikel ook van die meening.

te willen en te betrachten, terwijl zij het slechte doen?" Hij had met La Rochefoucauld kunnen antwoorden, dat de huichelarij de hulde is van de ondeugd aan de deugd. Terwijl men door menschelijke zwakheid het slechte doet, erkent men bij zich zelf dat men anders had moeten handelen, en alweer door die zelfde zwakheid tracht men die tekortkoming voor anderen te verbergen. Maar die vraag is voor den dichter slechts een aanloop, en de vraag die hij eigenlijk beantwoordt is deze: „Wat is de voornaamste ondeugd die de mannen van zaken en vooral de regenten de belangen van het vaderland doet verzuimen?" Dat is volgens hem de hebzucht. En dat gebrek is niet iets bijzonders van een enkel individu of van zeer weinigen, neen, het kwaad is algemeen, en er zijn maar een paar uitzonderingen te noemen; twee geeft hij er: den ouden heer Hooft, den vader van den man wien hij zijn stuk opdraagt, en den Thesaurier Joris de Bie.

Was zijn stuk een invective tegen Muys van Holy geweest, dan had hij waarlijk in een optimistischen toon kunnen spreken, want tegenover de slechtheid van één schavuit had hij allicht de deugd der andere menschen gesteld. Maar dan had zijn werk niet de algemeene strekking kunnen hebben die hij er blijkbaar aan wilde geven. Inderdaad wil hij — wat de vroegere moralisten zoo vaak hebben gedaan — zijne verdorven tijdgenooten herinneren aan de *aetas aurea* van het voorgeslacht, toen de hebzucht nog onbekend was. Hij gaat alleen niet zoover als Horatius in die ode waarin hij voorspelt, dat de kinderen van zijn tijdgenooten nog weer slechter zullen zijn dan zij zelf: eene „*progeniem vitiosiorum*” noemt Vondel niet. Doch het is zóó al pessimistisch genoeg. Maar evenals de satire van Vondel begint ook die van Horatius met eene vraag, terwijl het vervolg grootendeels over iets anders loopt dan over het antwoord dat bij die vraag past. „Hoe komt het — zegt hij — dat niemand tevreden is met zijn lot?” De lange uitweiding over de hebzucht beantwoordt die vraag eigenlijk niet, want menigeen is met

zijn lot ontevreden zonder juist naar meer geld te verlangen, en in het begin van zijn gedicht geeft Horatius daarvan allerlei voorbeelden. Hij heeft twee philosophische onderwerpen naast elkaar bewerkt, zooals Norden ¹⁾ het uitdrukt, *περὶ μεμψιμοιρίας καὶ φιλαργυρίας*, en hij heeft zich daarbij zóó weinig gebonden aan een strikte volgorde der gedachten, dat de uitleggers van zijn tekst er eenige moeite mede hebben ²⁾.

Bij Vondel is het beloop eenvoudiger. In de eerste twaalf verzen spreekt hij inderdaad over de huichelarij, die hij in de vraag waarmede hij begint, heeft aangeduid. Dan zegt hij tot Hooft: zoo was uw vader niet, deze was een model van oprechtheid en onbaatzuchtigheid, en daarmede gaat hij over tot het algemeene gebrek van baatzucht, het voornaamste onderwerp van het stuk. Dat hij aan de eerste satire van Horatius heeft gedacht, is dunkt mij zeer waarschijnlijk; maar dan is het nog de vraag, wat hem in de allereerste plaats naar zijne pen heeft doen grijpen. Werd hij gaande gemaakt door de slechtheid die hij in de wereld zag, of gevoelde hij, Horatius lezende, het verlangen hem in het Nederlandsch na te volgen? Ook dit laatste is niet onmogelijk. Wij, die geen dichters zijn, maken ons van een dichter allicht een onjuiste voorstelling, en vooral van een dichter uit de classieke school. Het thema van de algemeene hebzucht te behandelen, naar het voorbeeld van zulk een befaamd Latijnsch auteur, met inachtneming van de Nederlandsche toestanden, moest voor iemand als Vondel een heerlijke onderneming zijn, en hij behoefde daarbij zijn eigen natuur niet te verloochenen: het schertsende en den gematigden toon van Horatius, ook bij zulk ernstig onderwerp, behoefde hij niet over te nemen, en hij bleef dan ook streng, ja bitter. Als zijn Maecenas kon hij Hooft beschouwen, en die op-

¹⁾ Gercke und Norden, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, I², 369.

²⁾ Cartault, *Étude sur les satires d'Horace*, 77 vlgg.

dracht gaf hem meteen gelegenheid van diens vader gewag te maken, al was die ook al sinds eenigen tijd overleden. Voorbeelden van hebzucht waren hem bekend, en blijkbaar maakt hij toespeling op eenige bepaalde gevallen. Doch die toespelingen zijn vaag, en leest men het stuk met eenige oplettendheid, dan ziet men meest algemeenheden, soms de volkomen rhetorische ontwikkeling van eene enkele beeldspraak.

Een dergelijk gedicht heeft Vondel kunnen schrijven van den tijd af dat hij ver genoeg in het Latijn was om die satire eenigszins te kunnen begrijpen; anders is het gedicht niet aan een bepaalden tijd gebonden: de ondeugd die hij geeselt, is niet eigen aan dit of aan dat jaar. Doch dat hij schreef na het begin van 1626, blijkt uit de vermelding van den heer Hooft als een overledene; dat hij beweert niemand in het bijzonder te willen treffen, terwijl hij toch misschien enkele dingen noemt die hij gelezen had in het pamflet tegen Muys van Holy, daaruit zou ik afleiden dat hij geschreven heeft na Mei 1626; de vermelding van de Bie is zoodanig, dat men ook hier bij voorkeur zou denken aan een gestorvene: daarmede zou men komen tot na het voorjaar van 1628. De *Roskam* wordt altijd samen genoemd met den *Harpoen*, die later is gedicht, en wel in 1630; de titel is blijkbaar gekozen naar het model van den titel van het vroegere stuk. Is dit dus uit den tijd tusschen 1628 en 1630, dan is de afstand tusschen de twee gedichten niet groot, en dan wordt het des te natuurlijker, dat Hooft in zijn brief van 28 Mei 1630 de beide stukken in eene zelfde passage vermeldt, in deze woorden: „De *Harpoen* is aerdigh, al sal hy veelen haerigh denken, niet min als de *Roskam*”, De brieven aan zijn zwager Baek loopen meest over de gebeurtenissen van den dag.

Van meer belang nog is een ander punt. Indien wij mogen aannemen, dat de *Roskam* grootendeels de behandeling is van een thema der classieke kunst, dan zal men er zeer weinig uit willen afleiden omtrent den werkelijken toestand

der Nederlandsche maatschappij tusschen 1620 en 1630. Natuurlijk waren er toen personen die zich door oneerlijke middelen verrijkten; maar de jonge Republiek zou een moeilijk bestaan hebben gehad, indien er in den geheelen regentenstand slechts een paar onomkoopbare menschen waren geweest. De geboden van het Christendom en de antieke idealen van republikeinsche deugd zullen in dien tijd onze voorouders zeer vaak hebben gesterkt.

N A S C H R I F T.

Uit de aanteekeningen van Fruin op Droste (blz. 405) ziet men, dat de beschimping met de muizenval (zie hierboven blz. 8) moet worden beschouwd als vooral gericht tegen C. Teresteyn van Halewijn. Waar Huygens van die muizenval spreekt (op 30 Mei 1693) is intusschen alleen gewag van Simon, en nog op 2 Juni zegt hij, „dat men... van den oudtsten Halewijn niet en hoorde spreken”; deze werd op 30 Oct. uit de regeering van Dordrecht ontslagen. Dit heeft mij, zeker wel ten onrechte, doen meenen, dat met de kat in de muizenval Simon van Halewijn was bedoeld. Voor het verder betoog is dit intusschen van geen belang.